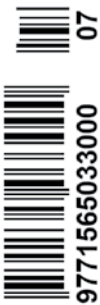

סגולה

מגזין ישראלי להיסטוריה

גיליון 145
תמוז תשפ"ב
יולי 2022
42 ש"ח

מעפילים
לתחרות
מכביה ועלייה

מקורות האדריכלות
של הנביא יחזקאל

להתייצב לצד העברית
500 שנה למותו של יוהנס רויכלין

תחנת דרכים
מחנה העולים גרנד ארנס

מבצע!

חבר מביא חבר

נהנים לקרוא את סגולה? שתפו את החברים!

המליצו לחבריכם על מנוי לסגולה **ותזכו בהנחה – חודשיים חינם!**

החבר יקבל מנוי **במחיר משתלם במיוחד** – 390 ₪ לשנה במקום 468 ₪

* המבצע למנויים חדשים בלבד
* כל מי שיעשה מנוי בעקבות המלצתכם יזכה אתכם בהנחה נוספת
* מנוי חדש שיומלץ על ידי שני אנשים – הראשון להמליץ יזכה בהנחה

שלחו אלינו את פרטי החבר בדואר אלקטרוני או במסרון
ואנחנו ניצוד אתו קשר **058-5416146** | tovita@segulamag.com

במבט חטוף:

מי מדבר בשתי
לשונות?

תשובה בעמוד 28

מדורים

3 דבר העורך

6 חדשות

12 בימים ההם **אירועים נבחרים בחודש תמוז**

34 מדברים בעד עצמם **יוהנס רויכלין**

58 משחקים בהיסטוריה **האולימפיאדה והמכביה**

62 ביקורת ספרים **זמן הקוסמים**

68 ראו אור

70 מנבכי הארכיון **יהודי הונגריה בשירות הצבא ההונגרי**

74 תשבצים וחידות

14 דברים שצופים משם

בהיותו בגולה חזה הנביא יחזקאל כיצד ייראה בית המקדש העתידי ותיאר אותו בפירוט. מקדש זה שונה מהמשכן, מבית המקדש הראשון ומבית המקדש שנבנה לבסוף. שרידי מקדשים בבליים עשויים ללמד כי מבנים אדריכליים אלה השפיעו על חזון יחזקאל ועל הבנתו את הקדושה // **טובה גנזל**

24 יחיד בדורו

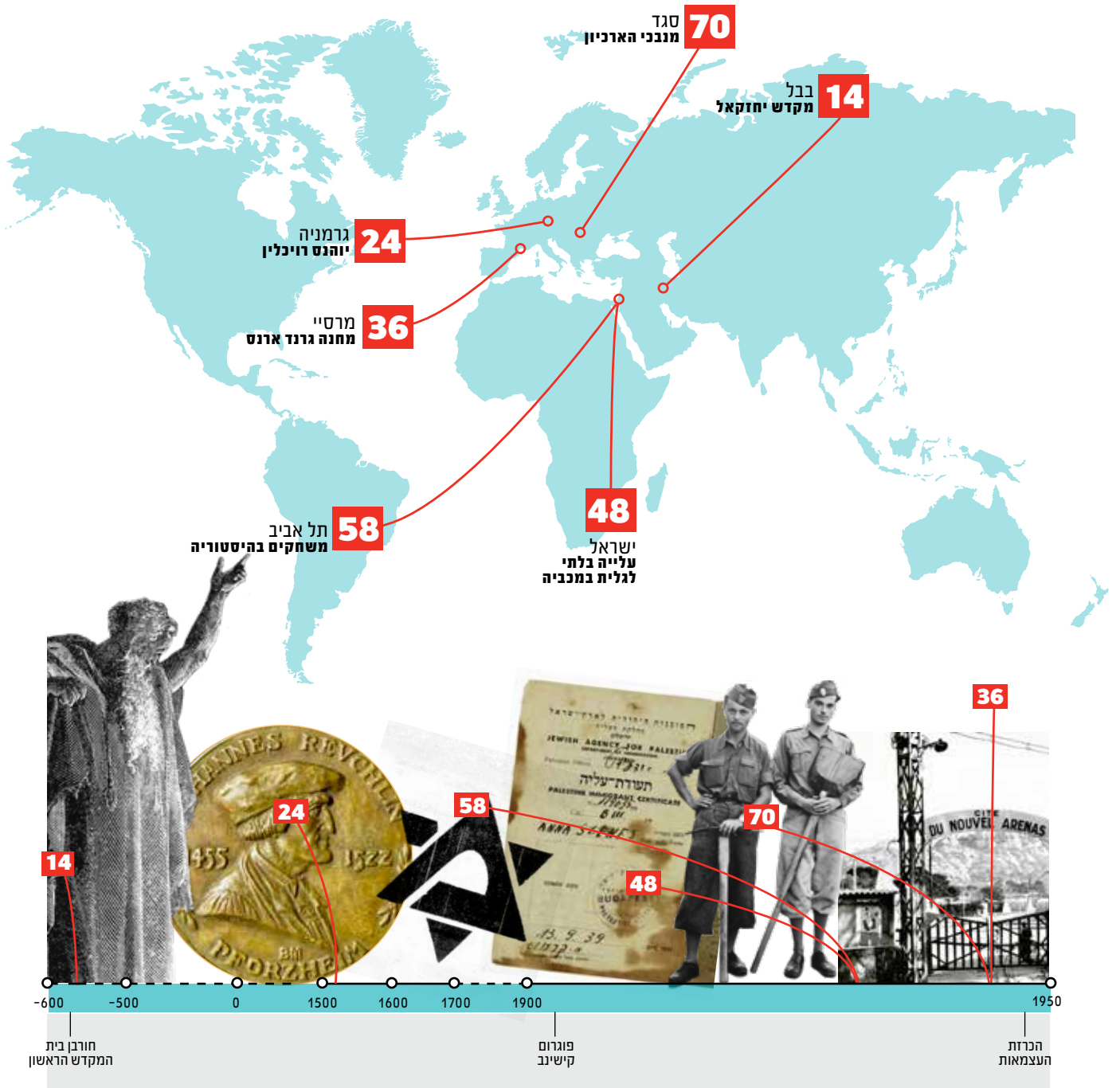
כמו מלומדים אחרים בתקופת הרנסנס השקיע גם יוהנס רויכלין מאמצים רבים בלימוד עברית כדי לרדת לשורשי אמונתו הנוצרית. בניגוד לאחרים, הוא גם עמד איתן נגד פגיעה ביהודים ובספריהם. 500 שנה למותו // **נתן רון**

36 מדינת היהודים סניף צרפת

במשך כעשרים שנה פעל מחנה גרנד ארנס שליד מרסיי כאוטונומיה ציונית על אדמת צרפת. סיפורו של מחנה העקורים ששימש את ניצולי השואה ואת יוצאי מרוקו בדרכם לארץ ישראל הוא גם סיפור התמורות שחלו ביחסים בין התנועה הציונית לבין צרפת // **חיים ביטון**

48 כרטיס בכיוון אחד

לאחר מלחמת העולם הראשונה נחסמו רוב נתיבי ההגירה לצפון אמריקה ויהודים רבים התדפקו על שעריה של ארץ ישראל. איך ניצלו היהודים את המכביה כדי לעלות ארצה בעורמה, ואיך עוררה התחבולה את מלחמות היהודים? // **אביבה חלמיש**

לרכישת מנוי מתנה במחיר היכרות

להרשמה ולפרטים:
050-8554086
tovita@segulamag

סגולה – מגזין ישראלי להיסטוריה
www.segulamag.com

שירות לקוחות
segulasale@gmail.com

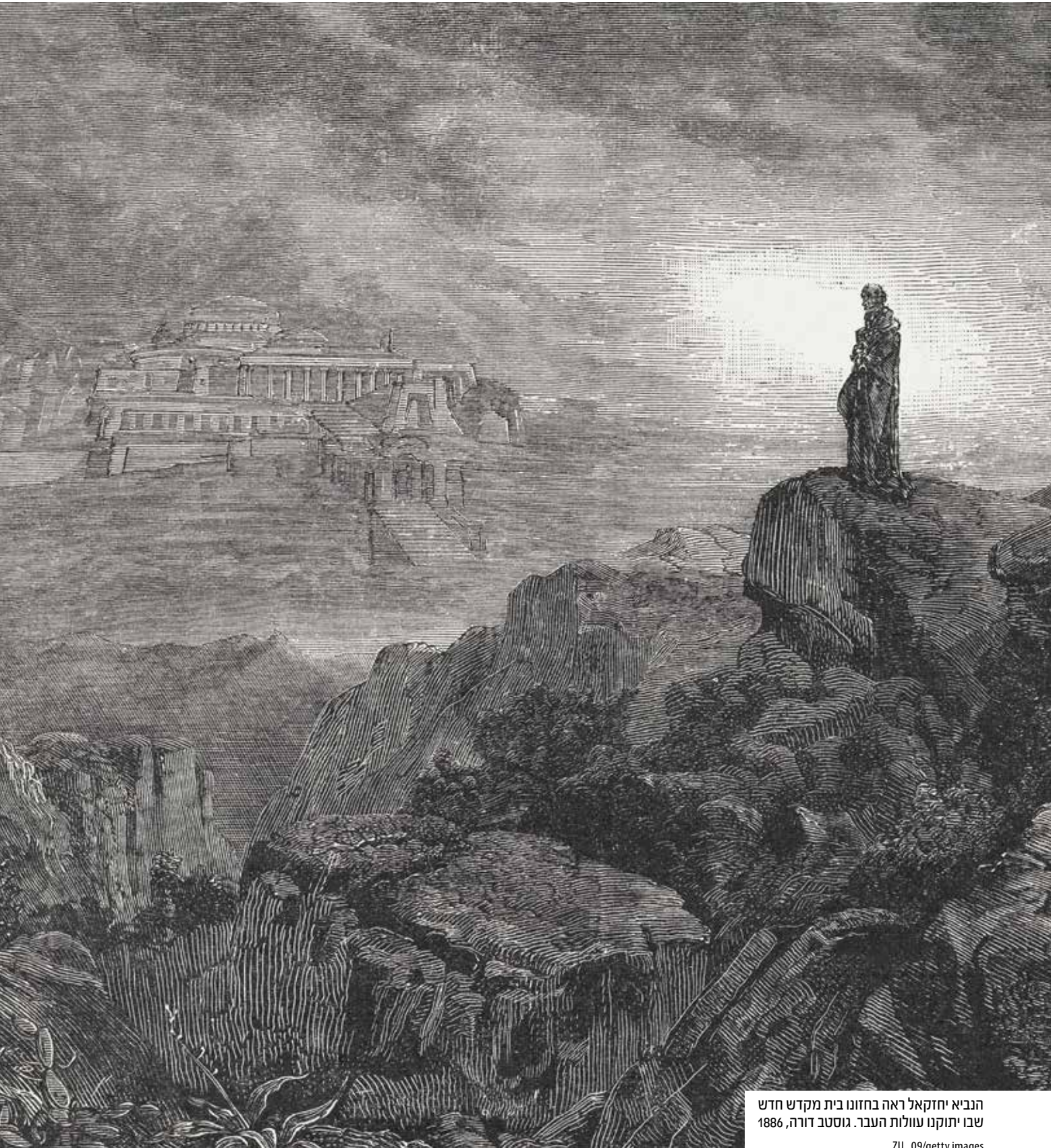
המערכת
segula@segulamag.com

058-5416146

חייגו ונחזור אליכם תוך 48 שעות
מענה אנושי בימים א'ד' בין השעות 9:00-14:00
וימי רביעי 20:00-22:00.
אפשר לשלוח הודעת טקסט

יד חרוצים 10
ירושלים, 9342148
טלפון 02-5004351

עקבו אחרינו!

הנביא יחזקאל ראה בחזונו בית מקדש חדש
שבו יתוקנו עוולות העבר. גוסטב דורה, 1886

ZU_09/getty images

דברים

שצופים משם

בסוף ספר יחזקאל מספר הנביא כיצד נלקח מבבל לבית המקדש שעדיין לא היה קיים ומתאר אותו בפירוט. חזון המקדש של יחזקאל שונה מתיאורי המשכן שנבנה במדבר ובית המקדש שבנה שלמה בירושלים. השוואה למקדשים בבליים בתקופתו של יחזקאל שופכת אור על חזונו // טובה גנזל

בפרטים רבים מתיאורי המשכן, מהתיאורים המקראיים של המקדש שבנה שלמה ומהמעט שידוע מהמקרא על המקדש השני שנבנה בימי שיבת ציון. תשעת הפרקים הללו עשירים בפרטים רבים הכוללים בין השאר את מידות הבית, את הקרננות שהוקרבו בו ואת שטחי הנחלות של העם כולו.

בספר יחזקאל מופיעות בשכיחות גבוהה מלים שיש להן מקבילות בשפה האכדית שבה דיברו בכבל באותה עת, והמקורות המסופוטמיים שבידינו מאפשרים לנו להתחקות אחר העושר הלשוני שספג יחזקאל מסביבתו הבבלית. המקורות אף רומזים להשפעה התרבותית שספגו גולי בבל ויחזקאל בתוכם. עיון בפרקי חזון המקדש העתידי בספר יחזקאל בהשוואה לממצאים הארכאולוגיים ולתיאורי הפולחן בכבל – הכוללים תיאורים מפורטים של מבנה המקדשים ושל ההתנהלות הפולחנית בתוכם – משקפים גם הם את יחסי הגומלין שהיו בין הנביא לסביבתו הבבלית.

בתוך הגולה

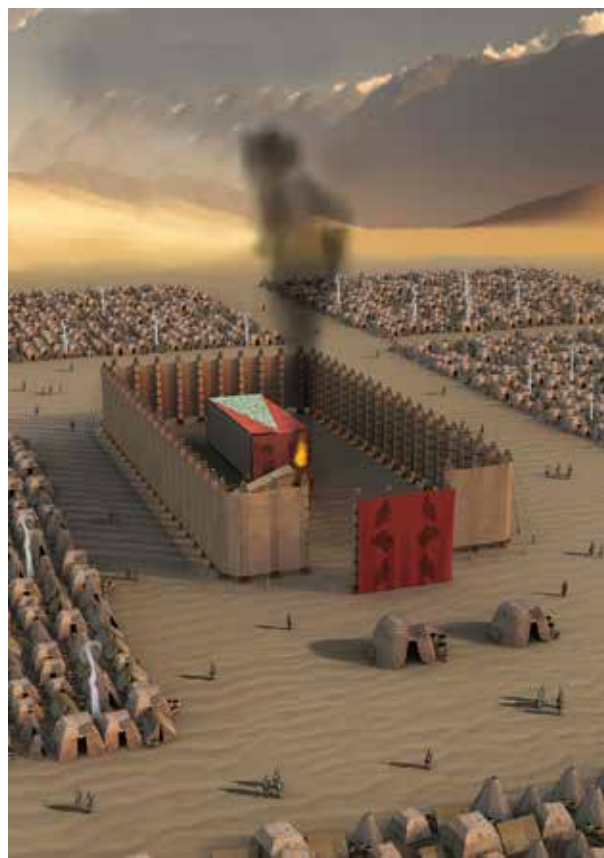
יחזקאל הכיר את המקדשים הבבליים ואת ההתרחשויות הפוליטיות שהיו בסביבתו. הוא מתאר את הגעתו של נבוכדנצר מלך בבל

פר יחזקאל הוא ייחודי בין ספרי התנ"ך משום שהנביא נמצא בכבל ומשם הוא מתאר את קורות העם בתקופה שבה חרב בית המקדש. ייעודו של הנביא בהקדשתו "צִפָּה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל ג', י"ז) משקף במידה רבה מציאות זו. הוא אינו מצוי בתוך האירועים, אך גם אינו מנותק מהם – הוא צופה בהם. ספר יחזקאל נפרס על פני תקופה של כ-22 שנים הרות גורל עבור עם ישראל. הוא פותח בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין, בשנת 593 לפסה"נ, ומסתיים 15 שנים לאחר חורבן בית המקדש הראשון, בשנת 571 לפסה"נ. יחזקאל התמודד עם נסיבות שלא היו כמותן בעבר: היציאה לגלות וחורבן המקדש הציבו בפני הגולים אתגר של שימור זהותם במנותק מהמקדש ומארץ ישראל, כאשר בארץ מוסיף להתקיים מרכז נבדל.

הנבואות בספר יחזקאל מסודרות לפי סדר ההתרחשויות. פרקים א'–כ"ד נאמרו בשנים שלפני החורבן ופרקים ל"ג–מ"ח בשנים שלאחריו. במרכזו של הספר, בפרקים כ"ה–ל"ב, מרוכזות נבואות לגויים שאינן מסודרות לפי סדר האירועים. תשעת הפרקים האחרונים עוסקים בחזון המקדש העתידי. זהו חזון ייחודי שנבדל

הנביא יחזקאל, קטע מתחריט עץ, גוסטב דורה, 1870
duncan1890/Getty Images

// חזון המקדש של יחזקאל נבדל בפרטים רבים מתיאורי המשכן, מהתיאורים המקראיים של המקדש שבנה שלמה ומהמעט שידוע מהמקרא על המקדש השני שנבנה בימי שיבת ציון

שבהן מוזכר יהויכין בתואר 'מלך יהודה', ויהויכין, בנוי ושמונה מאנשיו מוזכרים כמי שמקבלים קצבאות שמן מאוצרות המלך. מאות תעודות משפטיות פרטיות מבבל שהגיעו לידינו, רובן מארכיון מורשו שהתגלה בסוף המאה ה-19, מלמדות אותנו על חיי היומיום של היהודים בבבל. בתעודות שנמצאו בארכיון מורשו מוזכרים אנשים בעלי שמות יהודיים בני מעמדות שונים. הם מוזכרים הן כצדדים לחוזה והן כערבים לו או כעדים בו, ומכאן אפשר להסיק כי הם היו בני חורין ולא עבדים. עד עתה נמנו 163 שמות יהודיים מובהקים בשטרות בבליים ממורשו. בסוף שנות התשעים של המאה העשרים הגיע לשוק העתיקות ארכיון קדום יותר מאזור המכונה 'עיר יהודה'. ארכיון זה שופך אור חדש על חיי היומיום של גולי יהודה. הוא כולל כמאתיים תעודות משפטיות, ובכללן שטרי חוב,

לירושלים ואת הגלייתם של יהויכין מלך יהודה ושריו לבבל ומזכיר את הפרת ההסכם בין נבוכדנצר לצדקיה. הוא מתייחס לדרכי הניחוש שהיו מקובלות באותה עת וכולל אותן בתיאור ההתלבטות של המלך הבבלי אם להתקדם עם צבאו לירושלים או לרבת עמון. לאחרונה הצביעו חוקרים אחדים על קשרים נוספים בין יחזקאל לסביבתו הבבלית, ומגמה זו הולכת ומתרחבת עם חשיפתם של ממצאים חדשים המתארים את החיים בבבל, ובהם גילויים של תעודות ומבנים המשקפים במדויק את חיי היומיום במקדשים בבבל בתקופה זו. אחת התעודות שנמצאה היא כרוניקה בבליית שבה מוזכרת כניעתה של ממלכת יהודה לפני בבל בשנה השביעית של המלך. הכרוניקה כוללת רשימה של אנשי חצר המלך, ונבוזראדן – נבו שר-סכים – מופיע בה במקום השני. בארמונו של נבוכדנצר בבבל התגלו רשימות מנהליות

קדושה ההולכת ומתכנסת עם הדורות. המשכן במדבר הוקף במחנה הלויים ובמחנה בני ישראל; מקדש שלמה השקיף על עיר בירתו והוקף אכסדראות עמודים; יחזקאל חזה מקדש מבודד ומוקף חומה, כפי שמשתקף בצילום הדגם במיני ישראל

באדיבות המדרשה לידע המקדש

העתיד של העבר

הנביא יחזקאל נזקק לנבואה כדי לראות מקדש בחזון. היום לא צריך להיות נביא כדי לראות דגם של חזונו באתר מיני ישראל

לדגמי המבנים והאתרים מרחבי ארץ ישראל המוצגים באתר התיירות המוכר מיני ישראל שליד לטרון נוסף לפני כשנה וחצי דגם של בית המקדש. בניגוד לדגמים האחרים במתחם מדובר במבנה שאינו קיים בהווה וגם לא היה קיים בעבר, שכן בוניו – אנשי המדרשה לידע המקדש – ביססו את עבודתם על התיאורים בנבואת יחזקאל כשיקוף של מקדש עתידי. אלא שיחזקאל ניבא על העתיד של תקופתו, ואילו יוצרי הדגם ניסו לשרטט מקדש עבור העתיד שלנו. בבואם לשחזר את מקדש יחזקאל הם הוסיפו לו גם את כלי המקדש, כדי לקרב את חזונו למקדש ולמשכן שעליו ציוותה התורה.

הדגם ממחיש היטב שיחזקאל לא דיבר רק על בית המקדש אלא על מתחם שלם הכולל לשכות רבות ושטחי שירות, מעל פני הקרקע ומתחתיהם. יוצרי הדגם הרשו לעצמם לבנות את קירותיו הפנימיים של המקדש מזכוכית, כך שהמבקרים יוכלו להציץ פנימה אל הקודש. יחזקאל הקפיד מאוד על חציצות בין קודש לחול וייתכן שהיה מסתייג מהניסיון להנגיש את הקודש ורואה בכך פגיעה בעצם קדושתו.

העמדת חזון יחזקאל על רקע מקדשים אחרים בתקופתו מעלה את השאלה איך היה נראה הדגם אילו היה חוזה אותו נביא בן זמננו. ספק אם הוא היה מעלה בדעתו מקדש בבלי.

עמית עסיס

מבט אל הקודש מחלון ההצצה בדגם המוצג במיני ישראל. בחזון המפורט של יחזקאל לא מוזכרים כלי המקדש

באדיבות המדרשה לידע המקדש

חכירות, מכירת סחורות חקלאיות וקבלות על תשלומים שונים כמו דמי חכירה ומסים. 15 אחוז מכלל האנשים המוזכרים בתעודות הם יהודים. התעודה הקדומה ביותר בארכיון זה היא משנת 572 לפסה"ג, כ-25 שנה לאחר גלות יהויכין שהייתה הגלות הראשונה לבבל.

מהתעודות עולה כי היהודים הסתגלו היטב לנהלים המקומיים וקלטו את הנוסחאות המשפטיות הבבליות. נראה כי מוצאם היהודי לא השפיע על ניסוחן ועל תוכנן של התעודות המשפטיות שנכתבו בשמם. ניכר שחברי הקהילה שמרו על שמותיהם היהודיים גם כמאה שנה לאחר שגלו מיהודה. הם אמנם נקלטו בכלכלה המקומית ועסקו על פי רוב בחקלאות, אך לא התעשרו במיוחד.

תיעוד מפורט

הטקסים שנערכו במקדשים בבבל ידועים לנו בין היתר מעדויות שנחשפו במקדש אזידה שבבורסיה, מקדש שהיה השני בחשיבותו בבבל בין השנים 750-484 לפסה"ג. שרידי המקדש נחשפו במאה ה-19 בבירס נמרוד, כמאה ק"מ דרומית לבגדד המודרנית וכעשרים ק"מ דרומית

מקומות מושבם של גולי יהודה בבבל

// בעת חזון המקדש יחזקאל
 היה כבר לפחות עשרים שנה
 בבבל, וסביר להניח כי היה
 מודע להתרחשויות במקדשים
 הבבליים ששמען הדהד בערי
 המקדש הבבליות ובדרכים
 שהובילו אליהן

בְּעֶשְׂרִים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה
 בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה אַחֵר אֲשֶׁר
 הִכְתָּה הָעִיר, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הֵיטָה עָלַי יָד ה' וַיֵּבֵא אֹתִי שָׁמָּה (יחזקאל מ', א').

בתאריך זה, 573 לפסה"נ, יחזקאל היה כבר לפחות עשרים שנה בבבל, וסביר להניח כי היה מודע להתרחשויות במקדשים הבבליים, ובמקדש אזידה בפרט, ששמען הדהד בערי המקדש הבבליות ובדרכים שהובילו אליהן. איננו יודעים היכן ישב יחזקאל כאשר ראה את חזון המקדש העתידי בשנות נבואתו האחרונות. בספר מצוין רק כי תחילת דרכו הנבואית הייתה "עַל נְהַר כְּבָר" (א', ג'), כנראה תעלת כבר הסמוכה לעיר ניפור שעל נהר פרת, כ־150 ק"מ דרומית מזרחית לבבל ולמקדש אזידה. תיאורי המקדשים בבבל כוללים את המבנה הארכיטקטוני שלהם, ובמקרים אחדים אף מידות מדויקות. מאות מסמכים הכתובים על לוחות טין בכתב יתדות חושפים בפנינו את ההתנהלות היומיומית במקדשים, ואפשר ללמוד מהם על חלוקת משאבים בין משפחות הכהונה לדורותיהן ועל הפעילות שנעשתה במאות הלשכות השונות. ייתכן שחלק מהתיאורים נכתבו כתכניות למקדש עתידי, בדומה לחזונו של יחזקאל שאינו מתאר מקדש העומד על תלו. סביר להניח כי היהודים בבבל לא נחשפו לרשימות המצויות בידינו היום, שבהן מפורטים שמות הכהנים ובעלי התפקידים האחרים במקדשים הבבליים, אך ההשוואה בין מעמדם של בעלי התפקידים במקדשים הבבליים לבין תיאור תפקידי הכהנים המצוי ביחזקאל מאפשרת לנו להבין טוב יותר כיצד חזה יחזקאל את המקדש מתפקד באופן פעיל.

לבבל העתיקה. המקדש הוקם בסוף האלף השני לפסה"נ והוקדש לאל נבו, מזרתו וסופרו של מרדוך, ראש הפנתאון הבבלי. המקדש שוקם בימי נבוכדנצר השני, המלך שהחריב את ממלכת יהודה, ועמד בשיא פארו בשנים שבהן ניבא יחזקאל. ראוי להשוות את הממצאים ממקדש אזידה לתיאורו החזוני של יחזקאל הפותח במועד המדויק שבו קיבל את המראה הנבואי:

חלק מגולי יהודה התיישבו בערי בבל. אחרים העדיפו לשבת בקרבת אחיהם בכפרים מבודדים. מקדש אזידה שכן בבורסיפה הקרובה לעיר בבל

השתקעו במקום גלותם. לוח טין המוטבע בכתב יתדות מזכיר את העיר אליהודו, עיר יהודה, מוזאון ארצות המקרא

ציולם: עמית אבידן

מאחורי שערים וחומות

התיאור החזוני של המקדש ביחזקאל פותח בחומה המקיפה את המבנה כולו:

וְהָיָה חוֹמָהּ מְחוּץ לְבַיִת סָבִיב סָבִיב (יחזקאל מ', ה').

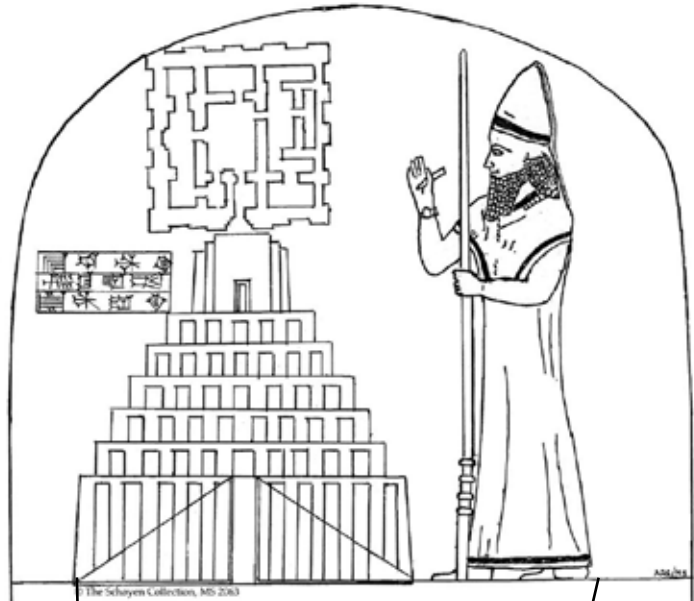
לאחר התיאור המפורט של המבנה כולו יחזקאל חוזר אל החומה:

חוֹמָהּ לוֹ סָבִיב סָבִיב ... לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחָל (שם, מ"ב, כ').

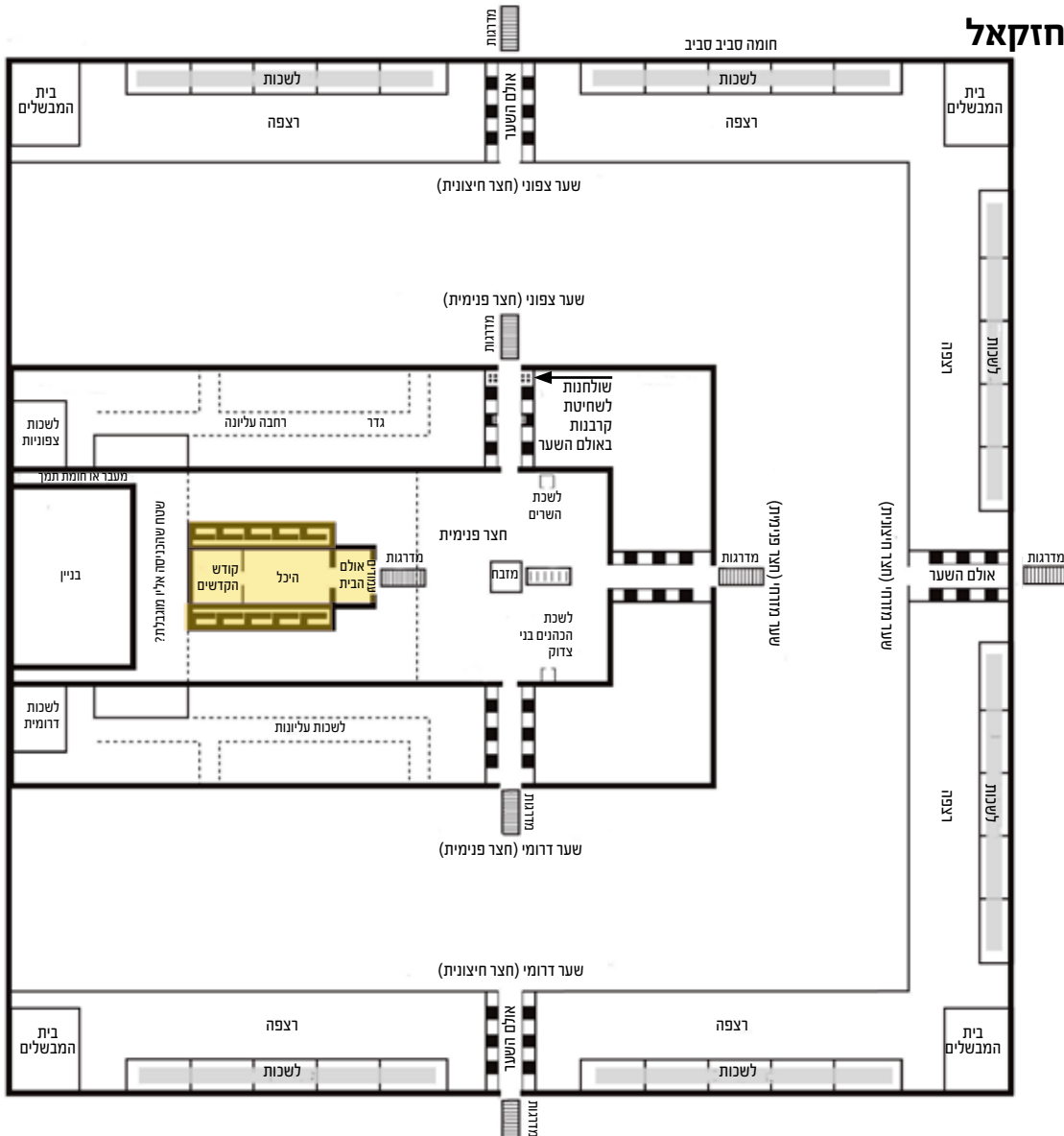
אין בידינו עדויות על כך שהמקדש הוקף בחומה. חצר המשכן שנבנה במדבר הייתה מוקפת בקלעים – מעין רשת העשויה מפשתן – אך החומה שמתאר יחזקאל רחבה וחזקה לאין ערוך מזו של המשכן, והכניסה לשטח המקדש נעשתה באמצעות שלושה שערים.

דרך המעבר בשערים אינה בהירה דיה, אולם היא כוללת עלייה בגרמי מדרגות, כנראה חצר פנימית ומעבר בין תאים לאולם. את התיאור ביחזקאל מייחד חלל נוסף המכונה 'אולם השער', המהווה אף הוא חלק משטח הכניסה. התיאור המפורט של מקדש שלמה מסתפק בפסוק אחד המזכיר חצר פנימית, ואין בו כל אזכור לחומה ולשערים ואף לא התייחסות לדרכי הכניסה למקדש והיציאה ממנו. נעדרים ממנו גם תיאורים של הלשכות, המבנים והרצפה שיחזקאל מספר כי עמד עליה במסעו הפלאי. המקדש ביחזקאל כולל שתי חצרות – חצר חיצונית ובה לשכות ששטחה הגדול נועד להקרבת קרבנות, וחצר פנימית קטנה יותר שאליה נכנסו דרך מערכת של שערים ומדרגות, ובה עמד המזבח.

מבנה המקדש נחלק לשלושה חלקים – אולם הבית, ההיכל וקודש הקדשים – ומפתיע להיווכח כי יחזקאל כמעט אינו מתאר את הכלים המצויים בחלקים אלה, בניגוד למתואר בפירוט בציווי על הקמת המשכן ובמקדש שלמה. יחזקאל מפרט באריכות רבה את מידותיהם של השערים ואת דרכי המעבר, ותיאורו ייחודי בתנ"ך. 63 פסוקים מוקדשים לשערים, לחצרות ולחומה המקיפה את המקדש, ורק 26 פסוקים מוקדשים לתיאור מבנה המקדש עצמו.

המלך נבוכדנצר השני ליד מבנה מדורג המכונה בפי הארכאולוגים 'מגדל בבל'. המקדש המשורטט מעל למגדל אופייני למקדשי בבל. תבליט על אבן שחורה, בבל, המאה השישית לפסה"נ

// במקדשים הבבליים רק מי שנמצא ראוי יכול היה להיכנס לחצר. נראה כי זכויות הכניסה המדורגות למקדשים הבבליים דומות מאוד לאלה המתוארות ביחזקאל

אח ורע בבבל

לו סביב סביב, אךך חמש מאות ורחב חמש מאות, להבדיל בין הקדש לחל (יחזקאל מ"ב, ט"ו-כ').

יחזקאל מתאר את היקף השטח המקודש כולו:

לפי חישוב של שש אמות וטפח לקנה – המופיע ביחזקאל מ', ה' – מתקבל שטח של כ-1,500 מטר על 1,500 מטר. זהו שטח נרחב בהרבה משטח המקדש המוכר מימי הבית הראשון ואפילו מימי הבית השני. המקדשים הבבליים היו גדולים ובעלי מבנה דומה לזה של המקדש בחזון יחזקאל. במקדש אוזידה למשל היו חצרות

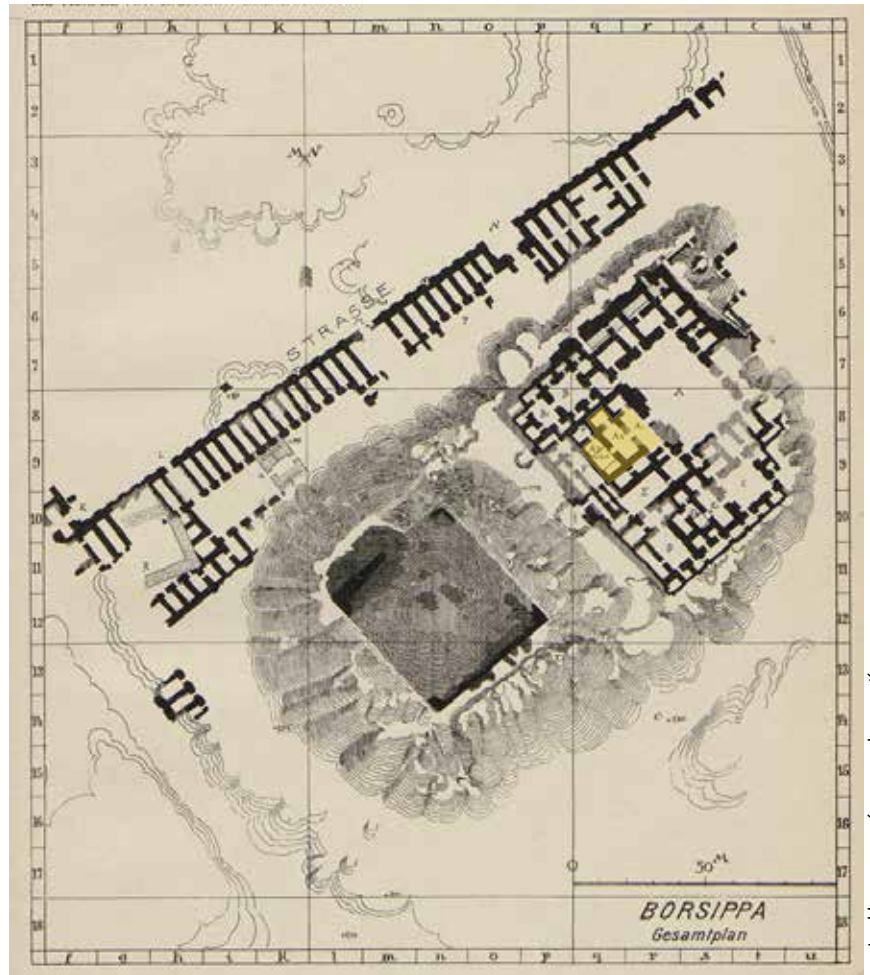
וכלה את מדות הבית הפנימי והוציאני דרך השער אשר פניו דרך הקדים, ומדדו סביב סביב. מדד רוח הקדים בקנה המדה, חמש מאות קנים בקנה המדה סביב. מדד רוח הצפון, חמש מאות קנים בקנה המדה סביב. את רוח הדרום מדד, חמש מאות קנים בקנה המדה. סבב אל רוח הים, מדד חמש מאות קנים בקנה המדה. לארבע רוחות מדדו חומה

הקדושה התבטאה בסדר ובהבדלות. שרטוט של מקדש יחזקאל על פי המקראות שרטוט: טובה גנדל

צילום: איסטמה שוקר מוותרד אמין

ריבוי החומות סביב המרחבים הפנימיים המקודשים מזכיר את חזון המקדש של יחזקאל. תכנית אדריכלית ושרידי מגדל של מקדש אזידה בבורסיפה שבצפון ארצות הברית

Robert Koldewey, Die Tempel von Babylon und Borsippa: Jutum

ביחזקאל דומים לאלה שבאזידה, וגם החומה המקיפה את האזור המקודש מצויה במקדשים בבבליים רבים. בתעודות ניכרת מרכזיותם של השערים והחצרות. במקדשים בבבל, ובמקדש אזידה בפרט, סייעו השערים והמעברים הרבים לווסת את הכניסה למורשים בלבד.

אישורי כניסה

כשם שתיאור מבנה המקדש ביחזקאל שונה מהתיאורים המקראיים האחרים של המשכן והמקדש, גם בתיאור עבודת הכהנים יש הבדלים רבים. בספר ויקרא מוזכר שהכהן הגדול נכנס לקודש הקדשים שבמשכן פעם אחת בשנה. כהנים אחרים הורשו להיכנס אל הקודש מדי יום לצורך עבודתם, ואילו הלויים וכל העם יכלו להיכנס רק לחצר המשכן. בעת הקרבת הקרבן, שנעשתה על המזבח שבחצר, הבהמה נשחטה על ידי מי שהביא אותה, אך זריקת הדם והעלאת חלקי הקרבן למזבח נעשו על ידי הכהנים. אמנם אין בידינו תיאור מפורט מימי בית המקדש הראשון המשלים את החוליה החסרה בין מה שנעשה במשכן לבין התיאור המצוי ביחזקאל, אך נראה כי ביחזקאל חל בעניין זה שינוי מהותי,

גדולות מאוד ולצדן חדרים פנימיים וחיצוניים. הייתה בו כניסה מדורגת ממקום קדוש פחות למקום הקדוש ביותר, שהיה גם השמור ביותר. גם תיאורי השערים דומים. כדי להיכנס למקדש אזידה היה על הכהן להיכנס דרך השער הראשי לחצר ולעבור חדרים אחדים עד שהגיע לשער נוסף – שער נבו – שהוביל לאזור הפרטי של האל נבו. רק דרך שם הוא היה יכול להיכנס לאזור הפנימי המקודש ביותר.

כיוון שתפקידם המדויק של השערים ביחזקאל אינו ידוע אי אפשר להשוות באופן מלא את המקדש שבחזון יחזקאל למקדשים הבבליים שהיו מקדשים פעילים. עד היום לא הצליחו החוקרים למצוא התאמה בין התעודות המתארות את מקדש אזידה לבין הממצאים הארכאולוגיים שנחשפו במקום שבו עמד, ולכן קשה לשחזר את מראהו של המקדש. הממצא הארכאולוגי כן מאשש את תיאור גודלן של החצרות בדומה לחצרות בחזון המקדש ביחזקאל, ואפשר גם לעמוד על הדמיון בתבנית הבסיסית שבה יש שני מרחבים סגורים שצריך לעבור דרכם כדי להיכנס למרחב הפנימי. מיקומן ומטרתן של הלשכות בחצרות המקדש

// מבנה המקדש האדריכלי
משקף גם מבנה חברתי,
והרעיון העומד מאחורי
מבנים אלה הוא קדושה מתוך
הבדלה. הבדלה בין מעמדות
אנושיים שונים והבדלה בין
מרחבים שונים

אלה שכניסתם נאסרה. נראה כי זכויות הכניסה המדורגות למקדשים הבבליים דומות מאוד לאלה המתוארות ביחזקאל. במקדש אזידה נעשו פעולות שונות כדי למנוע גישה למקומו של האל ולהבדילו מאזורים אחרים. היו ימים מוגדרים שרק בהם הותרה הכניסה והיה בעל תפקיד שבאחריותו היה לשמור את כל הכללים ולהקפיד על טקסי הטהרה. הכהנים השתייכו למשפחות בעלות ייחוס כהני שנשמר במשך דורות רבים, אך היו בני מעמדות שונים. בני המעמד הגבוה עסקו בפעולות הליכה הפולחניות בתוככי המקדש, ומתוקף מעמדם ותפקידם הותר להם להיכנס גם לאזורים הפנימיים. בני המעמד הפחות היו בעלי תפקידים משניים וכניסתם הותרה לחצר בלבד. תעודות מהמאה השישית לפסה"נ מלמדות כי הכהנים שנכנסו ללב המקדש עמדו בדרישות גבוהות יותר מבחינת ייחוסם המשפחתי, וכי היה עליהם להקפיד על שלמות גופנית ועל כשירות מוסרית שהתבטאה בהימנעות מביצוע עברות חמורות. מוצאם של הכהנים הבבלים נבדק בדקדקנות, והמועמדים לכהונה נדרשו להיות צאצאים ביולוגיים של כהנים שנולדו במסגרת הנישואין, ולא ילדים מאומצים או כאלה שנולדו מחוץ לנישואין. הדרישה לשלמותם הגופנית של הכהנים וההגבלות על הנשים שמותר להם לשאת מצויות כבר בספר ויקרא ואינן חידוש של יחזקאל, וכך גם ההבחנה בין מעמד הלויים למעמד הכהנים, אך יחזקאל מוסיף הבחנה בין בני משפחת צדוק לבין משפחות כהונה אחרות:

והיו במקדשי משרתים פקדות אל שערי הבית ומשרתים את הבית, המה ישחטו את העולה ואת הנזבח לעם והמה יעמדו לפנייהם למשרתם

רב הנסתר

ההשוואה למקדשים בבליים שופכת אור על משמעותו של חזון המקדש ביחזקאל, אך שאלות רבות נותרות פתוחות

אחת השאלות העולות למקרא חזון המקדש של יחזקאל היא מדוע נעדרים ממנו כמעט כל כלי המקדש? ייתכן שבמקרה זה לא מדובר על השפעתם של המקדשים הבבליים, אלא דווקא על הרצון להעמיד חלופה לריבוי הכלים שיחזקאל ראה במקדשים שסביבו, ולהדגיש כי האמתגלה יחידי ואינו זקוק לכלי פאר למעט מזבח עץ פשוט.

שאלה נוספת היא מקומו של המקדש שאליו נלקח יחזקאל בחזונו. שם העיר שבה ניצב המקדש אינו ירושלים אלא 'ה' שמה' (יחזקאל מ"ח, ל"ה). האם זהו כינוי לירושלים, או שבית המקדש שחזה יחזקאל היה במקום אחר? האם המקום האחר מסביר את הופעתו של נהר פלאי היוצא מתחת לבית המקדש?

בחזון המקדש של יחזקאל מתוארים גם טקסים שאינם ידועים לנו ממקומות אחרים במקרא, ובכלל זה כפרת המקדש בא' ובו' בניסן, טקס שאין לו אח ורע במקרא. גם מספרי הקרבנות המובאים בחגים שונים מאלה המוכרים לנו מהתורה. אלה ועוד הופכים את חזון המקדש של יחזקאל לחידה שעדיין מצפה לפותר.

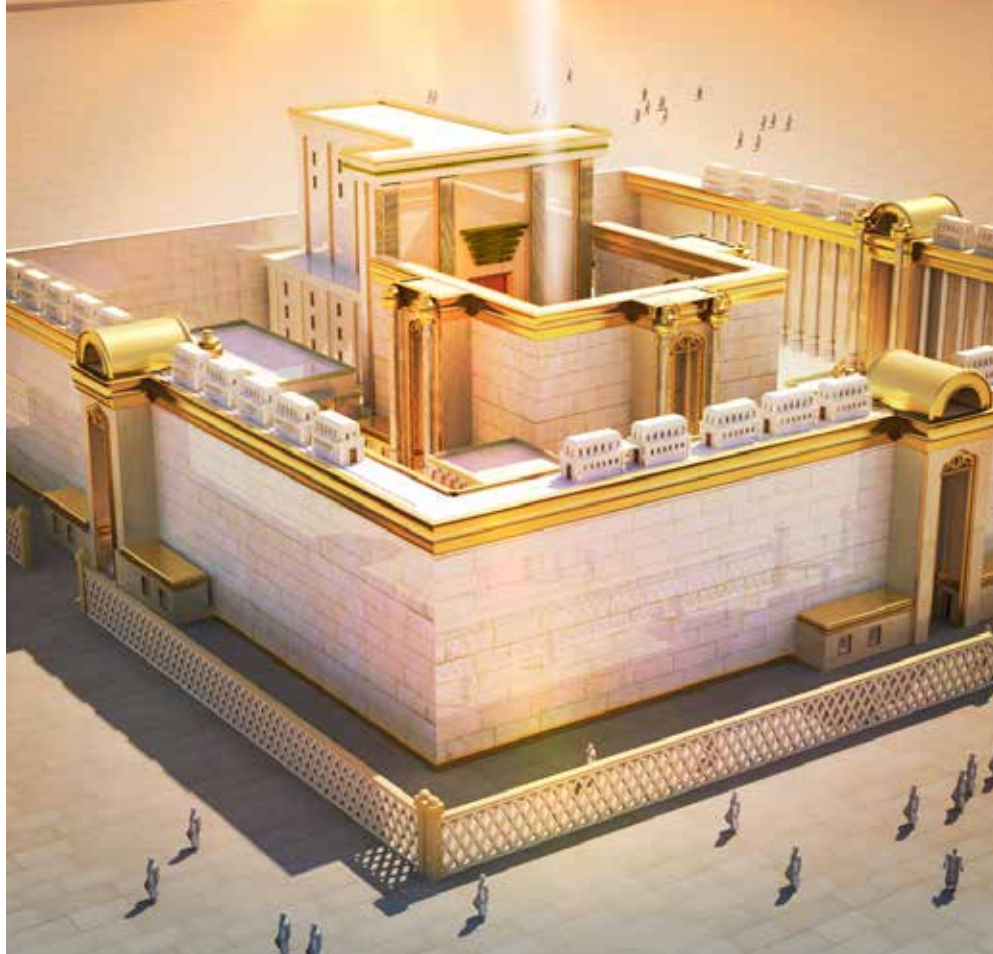
וכי הייתה הרחקה גדולה יותר מהקודש. ביחזקאל מקום עבודתם העיקרי של הכהנים הוא בחצר הפנימית ולא במקדש עצמו, ושחיטת הקרבנות עוברת מכלל ישראל ללויים בלבד.

נראה שהגבלת הגישה למקדש מסבירה את הצורך במערכת מסועפת והדרגתית של כניסות. העם מורחק מהחלקים הפנימיים של האזור המקודש וכך נשמרת קדושתם. כיוון שהכניסה למקדש עצמו מוגבלת לכהנים מעטים, יחידי סגולה, הופכות החצרות למוקד הפעילות במקדש. במועדים, שבהם העם אמור להגיע למקדש, נאסרת עליו הכניסה לחצר הפנימית והוא מורשה לעמוד בחצר החיצונה בלבד. רק הכהנים בני צדוק מורשים להיכנס אל החצר הפנימית.

בדומה לכך, במקדשים הבבליים רק מי שנמצא ראוי יכול היה להיכנס לחצר, ובמקורות מוזכרים

כלי נגינה היו גם במקדשי בבל אבל יחזקאל אינו מזכיר אותם. צלצלים, כינור ולירה בביתן המשכן במיני ישראל באדיבות המדרשה לידע המקדש

בית המקדש השני לא נבנה על פי המתואר ביחזקאל וחזונו נותר בגדר עתיד שלא התגשם באדיבות המדרשה לידע המקדש

הגבלת הבאים אליו והעובדים בו מתחדדת מתוך ההשוואה להגבלות שנהגו במקדשים הבבליים בכלל ובמקדש אזידה בפרט. השוואה זו מסייעת להבין כיצד התקבלו דברי יחזקאל בקרב שומעי לקחו שחיו בבבל והיו מוקפים במקדשיה. יחזקאל תיאר מקדש שונה מהבית הראשון, אך תיאורו התאים למה שהיהודים הכירו מסביבתם. נראה כי לנגד עיניו של יחזקאל עמדו הגורמים לחילול שם ה' והגורמים לעזיבת כבוד ה' את מקדשו, והוא ביקש להפיק מהם לקחים. סגנונו של הספר מורכב ממכלול אסוציאציות ודימויים שנשאבו ממקדש שלמה וגם מהתרבות הבבלית שסבבה אותו, ובכלל זה גם המקדשים הבבליים. כל אלה חברו יחדיו והשפיעו על תוכן נבואתו. ם

לקריאה נוספת:

Caroline Waerzeggers, The Ezida Temple of Borsippa: Priesthood, Cult, Archives, Achaemenid History vol. 15, Leiden, Netherlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2010; Tova Ganzel, Ezekiel's Visionary Temple in Babylonian Context, De Gruyter, 2021.

ד"ר טובה גנזל

מרצה בכירה בחוג הרב תחומי למדעי היהדות באוניברסיטת בראון ועומדת בראש תכנית 'דרמים'. עבודת החקטור שכתבה במחלקה לתנ"ך עסקה בנושא תפיסת הקדושה של ספר יחזקאל

... ולא יגשו אלי לכהן לי ולגשת על כל קדשי אל קדשי הקדשים ... ונתתי אותם שמרי משמרת הפית לכל עבדתו ולכל אשר יעשה בו. והכהנים הלויים בני צדוק ... המה יקרבו אלי לשרתני, ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם ... המה יבאו אל מקדשי והמה יקרבו אל שלחני לשרתני, ושמרו את משמרתי (יחזקאל מ"ד, י"א-ט"ז).

בניין ומבנה חברתי

ההבדלים בין חזון המקדש של יחזקאל לתיאור בית המקדש במקרא כוללים פרטים רבים, ובהם הוספת חצר, הגדלת החצרות המקיפות את המקדש והצבת שמירה קפדנית על שעריהן, הגבלות בעניין הכהנים הראויים לעבוד במקדש והגבלת נגישות לאזורים הפנימיים במתחם המקודש, ומעורבות מופחתת של העם בהקרבת קרבנות. כל אלה נועדו למנוע מאנשים שאינם טהורים מלהתקרב למקדש. מבנה המקדש האדריכלי משקף גם מבנה חברתי, והרעיון העומד מאחורי מבנים אלה הוא קדושה מתוך הבדלה. הבדלה בין מעמדות אנושיים שונים והבדלה בין מרחבים שונים. השמירה על קדושת המקדש באמצעות

לרכישת הגיליון

סגולה

מגזין ישראלי להיסטוריה

